Министерство науки и высшего образования Российской Федерации
ФГБОУ ВО «Уфимский университет науки и технологий»
Сибайский институт (филиал) УУНиТ
Педагогический факультет

УТВЕРЖДАЮ:

Декан ______ Л.Р.Файзуллина
(подпись, инициалы, фамилия)
«20» июня 2025 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ

СИНТАКСИС БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА
(наименование дисциплины)
ОПОП ВО **44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)**

Направленность (профиль) подготовки
«Иностранный язык»
Направленность (профиль) подготовки
«Образование в области родного языка и литературы»

форма обучения **очнная**
(очная, очно-заочная, заочная)

Сибай – 2025

Рабочая программа составлена на основании учебного плана основной профессиональной образовательной программы 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки), направленность (профиль, специализация) «Иностранный язык», «Образование в области родного языка и литературы», одобренного ученым советом СИ (филиала) УУНиТ (протокол №8 от 19.03.2025) и утвержденного директором 19.03.2025.

Заведующий кафедрой русской, башкирской и зарубежной филологии *(наименование кафедры разработчика программы)*	*(подпись)*	Нургалина Х.Б. (Ф.И.О.)
Разработчик программы	*(подпись)*	Ласынова Н.А. (Ф.И.О.)
Руководитель образовательной программы	*(подпись)*	Нургалина Х.Б. (Ф.И.О.)

1. Цель дисциплины. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения основной профессиональной образовательной программы

Дисциплина «Синтаксис башкирского языка» относится к части, формируемой участниками образовательных отношений учебного плана данного направления подготовки.

Дисциплина изучается на 5 курсе в 10 семестре очной формы обучения.

Цели изучения дисциплины: осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах), изучение лексикологии, фразеологии башкирского языка.

1.2 Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения основной профессиональной образовательной программы

Таблица 1. – Результаты обучения по дисциплине

Планируемые результаты освоения основной профессиональной образовательной программы (компетенции, закрепленные за дисциплиной)		*Код и наименование индикатора достижения компетенции, закрепленного за дисциплиной*
код компетенции	*наименование компетенции*	
ОПК-7	Способен взаимодействовать с участниками образовательных отношений в рамках реализации образовательных программ	ИОПК-7.1. Знает: закономерности формирования и развития детско- взрослых сообществ, их социально-психологические особенности и закономерности развития детских и подростковых сообществ; психолого-педагогические закономерности, принципы, особенности, этические и правовые нормы взаимодействия с участниками образовательных отношений в рамках реализации образовательных программ.
		ИОПК-7.2. Умеет: обоснованно выбирать и реализовывать формы, методы и средства взаимодействия с участниками образовательных отношений в рамках реализации образовательных программ; предупреждать и продуктивно разрешать межличностные конфликты.
		ИОПК-7.3. Владеет: техниками и приемами взаимодействия с участниками образовательных отношений в рамках реализации образовательных программ; приемами предупреждения и продуктивного разрешения межличностных конфликтов.

2. Структура и трудоемкость дисциплины

Общая трудоемкость (объем) дисциплины составляет **3** зачетные единицы (з.е.), **108** академических часов.

Таблица 2 – Объем дисциплины

Виды учебной работы	Всего, часов	Кол-во часов в 10 семестре
Общая трудоемкость дисциплины	108	108
Контактная работа обучающихся с преподавателем по видам учебных занятий (всего)	36,2	36,2
в том числе:		

Виды учебной работы	Всего, часов	Кол-во часов в 10 семестре
лекции	14	14
лабораторные занятия		
практические занятия	22	22
Другие виды работ в соответствии с УП: - эссе - контрольная работа - и др.	0,2	0,2
Самостоятельная работа обучающихся (всего)	71,8	71,8
Контактная работа по промежуточной аттестации		
в том числе:		
зачет		
зачет с оценкой		
курсовая работа (проект)		
экзамен		

3. Содержание дисциплины

Таблица 3 – Содержание дисциплины

№	Раздел (тема) дисциплины	Виды деятельности				Формы текущего контроля успеваемости
		Лек., час	Лаб. раб., час	Практ. раб., час	СРС, час	
1.	Синтаксис	1		1	6	ИЗ, Р
2.	Һүҙбәйләнеш	1		1	6	ИЗ,
3.	Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре	1		1	6	ИЗ, Т
4.	Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең баш киҫәктәре	1		2	6	ИЗ, Т
5.	Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре	1		2	6	ИКР
6.	Тиң киҫәкле һөйләмдәр	1		1	6	ИЗ, Т
7.	Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре.	1		2	6	ИЗ, Т
8.	Хәл әйтеме.	1		2	6	К, ИЗ, Т
9.	Ике составлы һәм бер составлы һөйләмдәр.	1		2	6	ИЗ, Т
10.	Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр	1		2	6	ИЗ, Т
11.	Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр	1		2	5	ИЗ, Т
12.	Парцеляция.	1		2	5	ИЗ, Т
13	Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар	2		2	1,8	ИЗ, Т
14.		14		22	71,8	

ИЗ -индивидуальное задание, СТ-словарь терминов, К – коллоквиум, Т – тестирование, Р – защита (проверка) рефератов, ИКР-индивидуальная контрольная работа, БРС – модульно-рейтинговая система

Таблица 4 – Лабораторные работы

№	Наименование лабораторной работы	Объем, час.
1.		
2.		
3.		

Итого	

Таблица 5 – Практические (семинарские) занятия

№	Наименование практических занятий	Объем, час.
1.	**Синтаксис.** 1. Һөйләм тураһында дөйөм төшөнсә. Һөйләм һәм фекер йөрөтөү. 2. Синтагма.	1
2.	**Һүҙбәләнеш.** 1. Һүҙбәйләнеш тураһында дөйөм төшөнсә. Һүҙбәйләнеш төрҙәре. 2. Теҙмә һүҙбәйләнеш. 3. Эйәртеүле һүҙбәйләнеш.	1
3.	**Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре.** 1. Хәбәр һөйләм. 2. Һорау һөйләм. 3. Бойороҡ һөйләм. 4. Өндәү һөйләм. 5. Теләк һөйләм.	1
4.	**Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең баш киҫәктәре.** 1. Эйә менән хәбәр. 2. Эйә менән хәбәр араһында ярашыу мәсьәләһе. 3. Эйә менән хәбәр араһында тыныш билдәләре.	2
5.	**Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре.** 1. Аныҡлаусы. 2. Өҫтәлмәлек. 3. Тултырыусы, уның төрҙәре. 4. Хәлдәр. Хәлдәрҙең төрҙәре: ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, рәүеш, дәрәжә-күләм, сағыштырыу, шарт, кире хәлдәр.	2
6.	**Тиң киҫәкле һөйләмдәр.** 1. Тиң киҫәктәрҙең төрҙәре. 2. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.	1
7.	**Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре.** 1. Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы. 2. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы. 3. Хәбәрҙең айырымланыуы. 4. Тултырыусының айырымланыуы. 5. Хәлдәрҙең айырымланыуы.	2
8.	**Хәл әйтеме.** 1. Хәл әйтеме тураһында төшөнсә. 2. Хәл әйтеменең тыныш билдәләре менән айырымланыуы. 3. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.	2
9.	**Ике составлы һәм бер составлы һөйләмдәр.**	2

	1. Ике составлы һөйләмдәр. 2. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: эйәһеҙ һөйләм, инфинитив-модаль һөйләм, билдәле эйәле һөйләм дөйөм эйәле һөйләм, билдәһеҙ эйәле һөйләм, атама һөйләм.	
10.	**Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр** 1. Өндәш һүҙҙәр. 2. Өндәщ һөйләм. 3. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнештәр. 4. Инеш һөйләмдәр.	2
11.	**Парцеляция.** 1. Парцеляция тураһында дөйөм төшөнсә. **2.** Парцеляция төрҙәре.	2
12.	**Ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкциялар** 1. Тиң киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция. 2. Айырымланған эйәрсән киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция. 3. Хәл әйтемле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция. **4.** Ябай тарҡау һөйләм формаһында бирелгән инеш һөйләмле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.	2
Итого		22

4. Фонд оценочных средств для проведения промежуточной аттестации обучающихся по дисциплине

Задания для письменных работ

1. Түбәндәге һөйләмдәрҙе һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнә мөнәсәбәтен һәм грамматик бәйләнеш төрөн күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Тора-бара үҙенең холҡон күрһәтә башланы: көн дә тиерлек эсеп ҡайта, Ғәлиәгә юҡ-бар өсөн дә бәйләнә, тауыш ҡуптара торған булып китте. (Н.Мусин). Ғибат үҙе аяҡсы булып йөрөгән булған. (Ж. Кейекбаев). Ул иҫтәлекле иртәлә Флүрә үҙенең бүлмәһендә ултыра һәм ҡото осоп сәғәткә ҡарай ине. (Ш. Хажиәхмәтов). Солан тупһаһынан тайып китмәҫ өсөн, көмөш һаплы таяғын һаҡ ҡына алдан төшөрҙө, унын артынса аяҡтарын шыуҙырҙы. (Р. Ураҙғолов).

2. Текстан бер составлы һөйләмдәрҙе табығыҙ, төрөн билдәләгеҙ.

Аяҙ күктә, бейектә-бейектә, торналар тубы оса. Уларҙың моңло сыңрауы һауаларҙы ярып алыҫтарға тарала. Тыуған ерҙән туймаһалар ҙа, ҡышҡылыҡҡа туйынырлыҡ ерҙәргә - йылы яҡтарға китәләр.

Беҙҙең яҡтарҙа торналарҙың 14 төрө билдәле булһа ла, иң киң таралғаны – һоро торна. Оҙон ҡара муйынлы был ҡоштоң томшоғо йәшкелт һары төҫтә була, башында аҡ ҡуырһындар үҫә, ҡойроғо ҡуйы, оҙон ҡаурыйлы, ҡарараҡ төҫтә, аяҡтары ҡара. Һоро торналар һаҙлыҡтарҙа, тәпәш ҡыуаҡтар араһында, ер өҫтөнә оя ҡора. Ғәҙәттә ике йомортҡа һалып, бала сығара. Улар үҫемлек, төрлө бөжәктәрҙе, тәлмәрйендәрҙе, кеҫәрткеләрҙе, ваҡ кимереүселәрҙе ашай.

Был ҡоштарҙы атыу бөтә ерҙә лә тыйылған. Башҡорттарҙа борондан ҡалған юрау ҙа бар – торна атһаң, ҡаза килә, тиҙәр. Шуға ла халыҡта торналарҙың ояларын туҙҙырмайҙар. (Е. Кучеровтан.)

3. Өҙөктө уҡығыҙ. Ҡурай тураһында әйтелгән фекерҙәр менән ризаһығыҙмы? Иҫбатлап һөйләгеҙ. Тиң киҫәктәрҙе табығыҙ: улар һөйләмдең ниндәй киҫәге булып, ниндәй һүҙ төркөмдәренән килгәндәр, үҙ-ара нисек бәйләнгәндәр?

Ҡысҡырмай Аҫылбай, күкрәк менән йырлай, рәхмәт төшкөрө, моңо, әйтерһең, йөрәгенән һығылып сыға. Электән, бала саҡтан уҡ тынс ҡына тыңлай алмай ҡурай моңон Әхмәтзәки. Ҡайҙалыр йыраҡҡа, сал тарихҡа, аҡбуҙаттар, Урал батырҙар тормошона алып киткәндәй, онотолған тойғоларҙы, йоҡомһораған тамырҙарҙы терелтеп ебәргәндәй ҡурай моңо... Тыпыр-тыпыр аттар уҙышҡаны, йәшел туғайҙарҙа ҡойроҡ сәнсеп ҡолондар сабышҡаны, тау яғалап ҡуйҙар йөрөгәне, үләндәр, йылғалар һөйләшкәне лә, балаларын юғалтҡан инә бүре илауы, ер һыҡтауы ла бар унда... Тәбиғәттә үҫкәнгә шулай тәбиғи моңдар сығара микән ул? Их ҡурай, моңло ҡурай... (Р. Байымов.)

4. Тейешле тыныш билдәләрен ҡуйып, һөйләмдәрҙе күсереп алығыҙ. Тиң киҫәктәрҙе һәм уларҙы дөйөмләштереүсе һүҙҙәрҙе табып, аҫтарына һыҙығыҙ, уларҙың ниндәй һөйләм киҫәге булыуын белегеҙ.

Мансур һиҙҙермәй генә Мәрзиәгә күҙ һалды. Үҙгәргәнме? Әйтеңе ҡыйын ине. Көлгән саҡта башын артҡа ташлай биреүе битенең уйылып китеүе ҡаштарының үргә сөйөлөүе бөтәһе лә элекке Мәрзиәне хәтерләткәндәй. Эйе, ете йыл әҙ ғүмер түгел. Үҙгәргән Мәрзиә. Элгәре ул һис кенә лә тик ултырмаҫ йә берәй мәҙәк табыр йә синыфташтарын эшкә егер ине. Хәҙер иһә... уйы менән әллә ҡайҙа гиҙә ҡарашы бер һүнә бер тоҡанып ҡуя. Моғайын, һуғыш хәтирәләре зиһенен айҡайҙыр. Етмәһә, ҡыҫҡа итеп ҡырҡылған сәсе йылмайғанда йылтырап киткән алтын теше һәммәһе лә сырайына ятыраҡ һыҙаттар өҫтәй. (Ә. Хәкимов.)

5. Тейешле тыныш билдәләрен ҡуйып, өҙөктө күсереп яҙығыҙ. Айырымланған эйәрсән киҫәктәрҙе табып, аҫтарына һыҙығыҙ, уларҙың ни өсөн айырымланып ҡулланылыуын аңлатығыҙ.

Беҙҙең халыҡтың башҡорттарҙың ата-бабаларҙан ҡалған бер сифаты бар. Уны был сифатты ул бер ҡасан да онотмай. Ул да булһа, батырлыҡ, һуғышсанлыҡ сифаты. Урыны килгәндә уның менән маҡтанып ебәрергә лә ярата. Әйтәйек, урыҫ ғәскәрҙәре сафында Наполеонды ҡыуып Парижға беренсе булып барып инеүен дә онотмай. Петроградты ҡамаған Юденичяуҙарын тар-мар итеүҙә ҡатнашыуын да ҙур ғорурлыҡ менән иҫкә ала. Ә бына үҙенең әсә теленә хөрмәт тәрбиәләргә кәрәклекте ул онота. Улай ғына ла түгел, хатта үҙенең туған теленән кәмһенә. Борондан батша заманынан тороп ҡалған хата ҡараш. Бына ошо ҡараштан сығып ул балаһын үҙ телендә асылған мәктәпкә бирергә теләмәй тора. Ул ахмаҡ урыҫ йәки татар телен генә хөрмәт итә, уларға мәктәп теле, белем теле тип ҡарай. Ә үҙ теле – ҡара халыҡ теле... Бына бит ниндәй хата ҡарашҡа өйрәнгәнбеҙ беҙ тилеләр! Ә бит беҙҙең бик борондан килгән ғәжәп бай, сәсән, йор телебеҙ бар. Үлмәҫ йырҙарыбыҙҙы, моңдарыбыҙҙы, хикмәтле хикәйәттәребеҙҙе, легендаларыбыҙҙы шул телдә тыуҙырған бит халыҡ! (З. Биишева.)

6. Әҙәби әҫәрҙәрҙән түбәндәге схемаларға ярашлы һөйләмдәр табып яҙығыҙ.

1. “Т, - а. – Т?” 2. “Т? – а. - Т”.

3. “Т! – а. - Т”. 3. “Т, - а, - т”.

7. Бирелгән һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ.

Ҡош һауала ғына осҡан кеүек, балыҡ һыуҙа йәшәгән кеүек, үҙ халҡына - эшселәргә барҙы баһадирҙай йәшәргә егет. (М. Хәй). Елеп тә генә елеп үтер инем, менгән дә генә атым кир булһа, башҡайымды алып китер инем, ышыҡланып торор ер булһа. (Халыҡ йыры). Һылыу Днепр менән уйсан Ағиҙелде меңәр саҡырымдар айырһа ла улар араһындағы юлдарҙы дәһшәтле һуғыш йылдарында ут-ялҡындар кәртәләп торһа ла, Украина менән Башҡортостан араһындағы дуҫлыҡ юлының һис ҡасан өҙөлгәне юҡ. (Р. Бикбаев). Сәрмәсән буйындағы әрәмәлектә быйыл ҡара бөрлөгән шул тиклем уңды, сентябрь етеүгә ҡарамаҫтан, кешеләр күнәк тултырып йыйып ҡайталар. (Р.Ғабдрахманов). Ҡарсығалар ҡая һайлағандар, олатайҙар тауҙы һайлаған, шуға ла улар нигеҙ ташын далаларға барып һалмаған. (Ғ.Дәүләтов). Кешеләрҙең төштәренә күк күкрәүе бомба шартлаған кеүек кермәһен өсөн тағы ла уяуыраҡ торам һаҡта. (Ғ.Ибраһимов). Урман батыр, ахыр сиктә, асыуланып ҡылысы менән һаҙға һелтәп ебәрәһә, ҡылыс инеп киткән урындан урғып һыу сыға башлаған. (Ж. Кейекбаев). Яуап биреүсе булмағас, Касьянов күсер киткән яҡҡа бер-ике аҙым яһаны ла кире бороолдо. (Я. Хамматов). Аяҡтары талғансы, Ҡасҡын тау артынан ҡояш күтәрелгәнсе, Ҡаҙаяҡ буйында йөрөйҙәр Әхмәт менән Сания. (Ә.Хәкимов).

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания решения расчетных задач	Количество баллов
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 80%;	3
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 60%;	2
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 50%;	1
Имеются существенные ошибки в логическом рассуждении и в решении; отсутствует ответ на задание.	0

Индивидуальные задания

Тексты һөйләмдәргә бүлегеҙ һәм тейешле тыныш билдәләрен ҡуйып күсереп яҙығыҙ, һүҙ төркөмдәренә морфологик анализ эшләгеҙ.

Балыҡ ҡармаҡларға күптән ваҡыт инде Юлдаш йәтеш кенә һикәлтә булып һыу эсенә ослайып ингән яҫмаҡ ташҡа атланып ултырҙы ла аяҡтарын һыуға тыҡты ҡыҙыҡһыныпмы әллә суртандан ҡасыпмы таш араһында емһәнеп йөрөгән ҡыҙылғанаттар алабуғалар уның аяҡ тирәһенә йыйылды Ҡыҙырас унан аҙ ғына арыраҡ ултырҙы улар кисә тиреҫлектән ҡаҙып әҙерләп ҡуйған бер банка селәүсенден иң һимеҙҙәрен ҡаптырып ҡармаҡтарын һыуға ырғыттылар бында балыҡ ҡармаҡлауы

бик ҡыҙыҡлы ине һыу өҫтө көҙгө кеүек яҡты үтә күренмәле бик алыҫҡа тиклем ҡайҙа нindәй балыҡ йөрөгәне тотош күренеп тора хатта ҡармаҡ та күренә шулай ҙа балыҡтар һис тә абайлап тормай килә лә ҡаба тимәк уларҙың бында ҡармаҡҡа ҡабып ауыҙҙары бешмәгән әле. (З.Биишева.)

Һөйләм киҫәктәренең урыны боҙоп бирелгән өҙөктө, дөрөҫ тәртиптә урынлаштырып, күсереп яҙығыҙ. Һөйләмдәргә синтаксик анализ эшләгеҙ.

Берлин университеты доценты

Маргарет Эрсен-Раш 1995 йылда Берлин университеты доценты башҡортса яһап сығыш Бөтә донъя башҡорттары бик күптәрҙе ҡоролтайында хайран ҡалдырҙы. Саф башҡортса һөйләне үҙе тураһында ошоларҙы:

- Килдем Германиянан мин. Эшләйем Азат университетының Берлиндағы Тюркология институтында үҙем. Төрөк, башҡорт, татар, әзербайжан унда уҡытам телдәрен.

1992 йылда ҡыҙыҡһына башланым мин башҡорт теле менән. Төрөк телен уҡытырға мин килгәйнем Өфөгә ул йылда Башҡорт дәүләт педагогия институтына. Булды күп дәрестәр, ваҡыт өйрәнергә башҡорт телен ҡалды әҙ. Ҡайтҡас Германияға, өйрәнә етди башҡорт телен башланым. 1993 йылдың үҙем менән март айында ала инем һөйләшә башҡортса ҡысҡырып. Ә башҡорт телен талиптарға уҡыта башланым апрелендә. Башҡорт теле, музыкаһы, бейеүе менән бер нисә бик ҡыҙыҡһынды студентым. 1993, 1994 йылдарҙа булды Башҡортостанда улар.

Берлиндан тыш, уҡыттым етеҙ ысул менән Майнц университетында башҡорт телен. Шундағы Михаэль Гесс үҙе хәҙер талиптарымдың береһе Майнцта уҡыта башҡорт телен. Тәржемә итте башҡорт әкиәттәрен тиҫтәләгән ул немецсаға. (“Башҡортостан”)

Тексты уҡығыҙ, һәр һөйләмдең эйәһен һәм хәбәрен табығыҙ, уларҙың нindәй һүҙ төркөмдәренән килеүен билдәләгеҙ.

Май һауаһы шул тиклем хуш еҫле, һулап туйғыһыҙ, тротуарҙың ике яғынан да аллы-гөллө сәскәләр теҙелеп киткән. Көн кискелеккә ауышҡас, ҡояш нуры ҡыҙарып, бөтә үҫемлектәрҙе, уларҙы ғына түгел, тирә-яҡтағы барса тәҙрәләрҙе лә сағыулап, балҡытып ебәргән. Ҡыуаҡлыҡтарҙа турғайҙар сырҡылдаша. Бөтә ерҙә йәнлелек, күтәренкелек. Хатта ҡаршыға осраған кешеләрҙең күҙҙәрендә, йөҙҙәрендә лә йылмайыу балҡый, нindәйҙер һил тантана уларҙы эстән яҡтыртҡандай тойола.

Салауат һәйкәленә ҡаршы майҙанға еңел машиналар каруаны килеп туҡтаған. Һәр береһенә таҫмалар, төрлө төҫтәге шарҙар, сәскә бәйләмдәре тағып ебәргәндәр. Ә иң алдағыһының түбәһенә пар ҡулса беркетелгән. Бына шуныһынан оҙон аҡ күлдәк кейгән бәхетле кәләш килеп сыҡты, күп тә үтмәй үҙен ыҫпай ҡара костюмлы кейәү егет ҡултыҡлап та алды. Арттарынан сәскә гөлләмәләре күтәргән йәштәр, дуҫ-иштәре, ата-әсәләр төркөмө һуҙылды. Улар хәҙер батыр һәйкәленә сәскә һаласаҡ, шунда йәштәр парлашып фотоға төшәсәк, мәңге бәхетле булырға һүҙ ҡуйышасаҡ... (Д.Бүләков.)

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания индивидуального задания	Количество баллов
Студент выполнил 2 задания без ошибок и недочетов; или допустил не более одного недочета	2
Студент правильно выполнил не менее половины работы или допустил: не более двух грубых ошибок; или не более одной грубой и одной негрубой ошибки и одного недочета; или не более двух-трех негрубых ошибок; или одной негрубой ошибки и трех недочетов; или при отсутствии ошибок, но при наличии четырех-пяти недочетов;	1
Студент правильно выполнил не менее половины работы и допустил более двух грубых ошибок.	0

Примерный перечень вопросов для зачета
10 семестр

1. Лингвистика бүлеге буларак синтаксис.
2. Һөйләм тураһында дөйөм төшөнсә. Һөйләм һәм фекер йөрөтөү.
3. Синтагма.
4. Һүҙбәйләнеш тураһында дөйөм төшөнсә. Һүҙбәйләнеш төрҙәре.
5. Теҙмә һүҙбәйләнеш.
6. Эйәртеүле һүҙбәйләнеш.
7. Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре. Хәбәр һәм һорау һөйләмдәр.
8. Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре Бойороҡ, өндәү һәм теләк һөйләмдәр.
9. Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең баш киҫәктәре. Эйә менән хәбәр.
10. Эйә менән хәбәр араһында ярашыу мәсьәләһе.
11. Эйә менән хәбәр араһында тыныш билдәләре.
12. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусы.
13. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Өҫтәлмәлек.
14. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Тултырыусы, уның төрҙәре.
15. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Хәлдәр. Хәлдәрҙең төрҙәре: ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, рәүеш, дәрәжә-күләм, сағыштырыу, шарт, кире хәлдәр.
16. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәрҙең төрҙәре.
17. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.
18. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.
19. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы.
20. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Хәбәрҙең айырымланыуы.
21. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Тултырыусының айырымланыуы.
22. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Хәлдәрҙең айырымланыуы.
23. Хәл әйтеме тураһында төшөнсә. Хәл әйтеменең тыныш билдәләре менән айырымланыуы.
24. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.
25. Ике составлы һөйләмдәр.
26. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: эйәһеҙ һәм инфинитив-модаль һөйләм.
27. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: билдәле эйәле һөйләм, дөйөм эйәле һөйләм.
28. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: билдәһеҙ эйәле һөйләм, атама һөйләм.
29. Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр. Өндәш һүҙҙәр. Өндәщ һөйләм.
30. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнештәр. Инеш һөйләмдәр.

31. Парцеляция тураһында дөйөм төшөнсә. Парцеляция төрҙәре.
32. Тиң киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
33. Айырымланған эйәрсән киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
34. Хәл әйтемле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
35. Ябай тарҡау һөйләм формаһында бирелгән инеш һөйләмле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.

Фонд оценочных средств для проведения промежуточной аттестации обучающихся по дисциплине при использовании модульно-рейтинговой системы

Критериями оценивания при *модульно-рейтинговой системе* являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (*для экзамена:* текущий контроль – максимум 40 баллов; рубежный контроль – максимум 30 баллов, поощрительные баллы – максимум 10; *для зачета:* текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10).

Шкалы оценивания:

(*для экзамена:*

от 45 до 59 баллов – «удовлетворительно»;

от 60 до 79 баллов – «хорошо»;

от 80 баллов – «отлично».

для зачета:

зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),

не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов).

Рейтинг-план дисциплины

Синтаксис башкирского языка

(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

Направление **Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)**
Направленность (профиль) подготовки **Иностранный язык**
Направленность (профиль) подготовки **Образование в области родного языка и литературы**
курс 5, семестр 10

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1				
Текущий контроль				
1. Практическое занятие	2	3	2	6
2. Контрольная работа	5	1	3	5
3. Индивидуальная работа	3	1	1	3
Модуль 2				
Текущий контроль				
1. Практическое занятие	2	3	4	6
2. Контрольная работа	5	1	3	5
3. Творческая работа	1	1	0	1
Модуль 3				
Текущий контроль				
1. Практическое занятие	2	4	4	8
2. Контрольная работа	5	1	3	5
3. Творческая работа	1	1	0	1
Рубежный контроль				
1. Тест			15	30
Поощрительные баллы				
1.Участие на олимпиадах /				

2. Публикация статей	10	1	0	10
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение лекционных занятий			**0**	**–6**
2. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			**0**	**–10**
Итоговый контроль				
1. Зачет (дифференцированный зачет)				
2. Экзамен			10	30
			45	110

Темы для аудиторного обсуждения теоретических вопросов на практических занятиях (10 семестр)

1. Лингвистика бүлеге буларак синтаксис.
2. Һөйләм тураһында дөйөм төшөнсә. Һөйләм һәм фекер йөрөтөү.
3. Синтагма.
4. Һүҙбәйләнеш тураһында дөйөм төшөнсә. Һүҙбәйләнеш төрҙәре.
5. Теҙмә һүҙбәйләнеш.
6. Эйәртеүле һүҙбәйләнеш.
7. Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре. Хәбәр һәм һорау һөйләмдәр.
8. Һөйләү маҡсаты йәки интонация яғынан һөйләм төрҙәре Бойороҡ, өндәү һәм теләк һөйләмдәр.
9. Һөйләм киҫәктәре. Һөйләмдең баш киҫәктәре. Эйә менән хәбәр.
10. Эйә менән хәбәр араһында ярашыу мәсьәләһе.
11. Эйә менән хәбәр араһында тыныш билдәләре.
12. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусы.
13. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Өҫтәлмәлек.
14. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Тултырыусы, уның төрҙәре.
15. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Хәлдәр. Хәлдәрҙең төрҙәре: ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, рәүеш, дәрәжә-күләм, сағыштырыу, шарт, кире хәлдәр.
16. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәрҙең төрҙәре.
17. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.
18. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.
19. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы.
20. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Хәбәрҙең айырымланыуы.
21. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Тултырыусының айырымланыуы.
22. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре. Хәлдәрҙең айырымланыуы.
23. Хәл әйтеме тураһында төшөнсә. Хәл әйтеменең тыныш билдәләре менән айырымланыуы.
24. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.
25. Ике составлы һөйләмдәр.
26. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: эйәһеҙ һәм инфинитив-модаль һөйләм.
27. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: билдәле эйәле һөйләм, дөйөм эйәле һөйләм.
28. Бер составлы һөйләмдәр һум уларҙың төрҙәре: билдәһеҙ эйәле һөйләм, атама һөйләм.
29. Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр. Өндәш һүҙҙәр. Өндәщ һөйләм.
30. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнештәр. Инеш һөйләмдәр.
31. Парцеляция тураһында дөйөм төшөнсә. Парцеляция төрҙәре.
32. Тиң киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
33. Айырымланған эйәрсән киҫәкле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
34. Хәл әйтемле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.
35. Ябай тарҡау һөйләм формаһында бирелгән инеш һөйләмле ҡатмарлаштырылған синтаксик конструкция.

Критерии оценки (в баллах):

Количество баллов	Критерии оценивания на вопросы для аудиторной работы
2	При ответе студент демонстрирует свободное владение заявленной проблемой, умение грамотно использовать понятийный аппарат в рамках рассматриваемого вопроса, не использует конспект семинарского занятия как план при ответе.

1	При ответе на вопрос студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос.
0	Дан в целом неверный ответ

5. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

1. Башҡорт теленең практик курсы. -Өфө: БДУ, 2002.–51 б.
2. Башҡорт теленең практик курсы: Практик дәрестәр өсөн күнегеүҙәр / төҙөүсеһе Н.А. Ласынова. – Өфө: БДУ, 2009.– 58 б.
3. Хәҙерге башҡорт теле. Филология факультеты студенттары өсөн дәреслек. - Өфө: Китап, 2011.

Дополнительная литература:

1. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. 1т. Ябай һөйләм синтаксисы. - Өфө: Китап, 1999.
2. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. 2т. Ҡушма һөйләм синтаксисы. - Өфө: Китап, 2001.
3. Тикеев Д.С. Хәҙерге башҡорт теле. Ябай һөйләм синтаксисы: Юғары уҡыу йорттары өсөн дәреслек. - Өфө: Ғилем, 2002. – 178 б.
4. Әхтәмов М.Х., Ишбулатов Н.Х. Хәҙерге башҡорт теле. - Өфө: БДУ, 2002.
5. Басырова Г.А., Тикеев Д.С. Простые осложненные предложения в современном башкирском литературном языке. – Уфа: Гилем, 2005. – 140 с.
6. Хөснөтдинова Р.Я. Хәҙерге башҡорт телендә атама һөйләмдәр. - Өфө:БДУ, 2002

5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины

1. tel.bashqort.com
2. strbsu.ru›wp-content/uploads/2013/05/pbash.pdf
3. ostaz.ru

7. Описание материально-технической базы, необходимой для осуществления образовательного процесса по дисциплине

Наименование специализированных аудиторий, кабинетов, лабораторий	Вид занятий	Наименование оборудования, программного обеспечения
1	**2**	**3**
Аудитория № 414	Практические занятия	Учебная мебель, учебно-наглядные пособия, доска, стенд, трибуна, мультимедиа-проектор BenQ MX502, переносный напольный экран Appolo-t STM-1103, ноутбук Toshiba